

برآورد حجم تقاضای گردشگری در استان خوزستان با استفاده از تحلیل رگرسیون

محمد علی فیروزی^۱ مجید گودرزی^{۲*} رضا زارعی^۳

۱. دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز
۲. استادیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز
۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه شهید چمران اهواز

چکیده

نخستین دلیل توسعه صنعت گردشگری، در اغلب کشورها، بهره برداری از منافع اقتصادی آن است، اگر چه دلایل دیگری نیز در این مورد، ارائه می گردد. صنعت گردشگری، می تواند تأثیر مهمی بر افزایش اشتغال، درآمدهای مرتبط با مکان های اقامتی، و نیز درآمدهای دولتی کشورها داشته باشد. از جمله موضوعات بحث برانگیز در زمینه فعالیت گردشگری، میزان جذب گردشگر است. از این بابت که تأثیر مستقیمی بر وضعیت درآمد منطقه دارد. پژوهش حاضر بر اساس چنین چارچوبی، به بررسی وضعیت جذب گردشگری در استان خوزستان، با روش تجزیه و تحلیل کمی - آماری (تحلیل رگرسیونی) می پردازد. مدل رگرسیونی، از بین چندین روش مختلف پیش بینی حجم تقاضای گردشگر، انتخاب شده است. و متغیرهای مختلف را جهت جذب گردشگر، در استان خوزستان، بررسی نموده است. تحلیل میزان اثرگذاری متغیرهای انتخابی مداخله گر، میزان تغییرات فصلی را به عنوان مهم ترین عامل در نوسان جذب گردشگر از طریق تأثیر بر تعداد جذب گردشگر، به اثبات می رساند. از این رو عمده مصائب و مسائل، مربوط به فصول گرم سال می باشد. لذا مدیران بخش گردشگری در استان خوزستان، با آگاهی از میزان دقیق کشش هر یک از فصول سال و رابطه آن با سایر مؤلفه های اثرگذار می توانند، برنامه های توسعه فعالیت گردشگری خود را به طور دقیق تر تدوین، و به مرحله اجرا درآورند. نوع تحقیق کاربردی - توسعه ای و روش تحقیق، اسنادی و تحلیلی - علی می باشد. همچنین جهت تحلیل داده های آماری از نرم افزار Spss، و جهت ترسیم نمودارها از نرم افزار Excel، استفاده شده است. نتایج پژوهش، نشان می دهد که پیش بینی می شود، از سال ۱۳۹۳ تا سال ۱۴۰۰ به ترتیب: ۱۵۳۹۷۱۷، ۱۶۲۶۵۲۷، ۱۷۱۳۳۳۷، ۱۸۰۰۱۴۷، ۱۸۸۶۹۵۷، ۱۹۷۳۷۶۷، ۲۰۶۰۵۷۷ و ۲۱۴۷۳۸۷ نفر گردشگر داخلی از استان خوزستان، بازدید می کنند. همچنین پیش بینی می شود که حجم گردشگران خارجی استان خوزستان، از سال ۱۳۹۳ تا ۱۴۰۰ به ترتیب: ۳۱۲۸۷، ۳۲۶۵۴، ۳۴۰۲۱، ۳۶۳۸۸، ۳۶۷۵۵، ۳۸۱۲۲، ۳۹۴۸۹ و ۴۰۸۵۶ نفر گردشگر، باشد.

واژگان کلیدی: گردشگری، پیش بینی تعداد گردشگر، گردشگر داخلی، گردشگر خارجی، تحلیل رگرسیونی، استان خوزستان.

۱. مقدمه

گردشگری، یکی از جریان‌های جهانی است که به خوبی بیانگر ترکیب امور اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی است. (Holjeva, 2003:132) گردشگری، میل به استفاده از فضا، در اوقات فراغت با انگیزه‌ها و اهداف مختلفی است. گردشگری، در یک کلیت، در برگیرنده جریانی از سرمایه، انسان، فرهنگ و کنش متقابل میان آن‌هاست. که در فضاهای جغرافیایی آثار مختلفی بر جای می‌نهد. ایجاد درآمد و اشتغال برای ساکنان محلی در عرصه فضا برای استفاده گردشگران یکی از این آثار است. (Briedenhann, 2004:7)

امروزه توسعه گردشگری در تمامی عرصه‌ها، چه در سطح ملی و منطقه‌ای، و چه در سطح بین‌المللی، مورد توجه برنامه ریزان دولتی و شرکت‌های خصوصی قرار گرفته است. بسیاری از کشورها، به صورت فزاینده‌ای به این حقیقت پی برده‌اند که برای بهبود وضعیت اقتصادی خود، باید ابتکار عمل به خرج دهند. و درصدد یافتن راه‌های تازه‌ای برآیند. (لطفی، ۱۳۸۴: ۷۴) آنچه مسلم است، امروزه صنعت گردشگری یا توریسم به یک صنعت پررونق برای کشورهایی که دارای جاذبه‌های سیاحتی هستند، تبدیل شده است. و به گواه آمار سازمان جهانی جهانگردی، سالانه بیش از ۶۰۰ میلیون نفر، از نقاط دیدنی کشورهای مختلف بازدید می‌کنند. ایران، سرزمینی چهار فصل و با تمدنی چند هزار ساله است که از جاذبه‌های متنوع و منحصر به فرد تاریخی، مذهبی، فرهنگی، طبیعی و غیره برخوردار است. به همین دلیل در رتبه بندی جهانی، از نظر برخورداری از جاذبه‌های گردشگری، در ردیف ۱۰ کشور اول جهان قرار دارد. اما با این وجود، هنوز نتوانسته است جایگاه واقعی خود را در دنیا به دست آورد. جدول شماره (۱)، نرخ رشد گردشگران ورودی قبل از انقلاب، بعد از انقلاب، طی دوران جنگ، و طی سال‌های برنامه اول، دوم، سوم و چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران را نشان می‌دهد که وقایعی همچون انقلاب اسلامی، تغییر حکومت، اوضاع و احوال سیاسی منطقه، جنگ ایران و عراق، باعث شد که طی دوره ۱۳۶۷-۱۳۵۸ نرخ رشد گردشگران ورودی به کشور دچار سیر نزولی شده و به ۹/۱۸- درصد کاهش یابد. پس از اتمام جنگ و با آغاز برنامه اول توسعه اقتصادی - اجتماعی ایران (۱۳۷۳-۱۳۶۸) تعداد گردشگران ورودی به ایران به طور متوسط ۲۸/۸۳ درصد در سال رشد یافته است. و با تغییر اندک در طی برنامه دوم توسعه (۱۳۷۸-۱۳۷۴)، ۲۹/۸۱ درصد در سال بوده است. این نرخ در طی برنامه سوم توسعه اقتصادی کشور با کاهشی شدید، نسبت به سال‌های برنامه اول و دوم، به طور متوسط ۴/۷۴ درصد در سال بوده است. (طیبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۷) همچنین، در برنامه چهارم توسعه جمهوری اسلامی ایران، سال (۱۳۸۸-۱۳۸۴) نرخ رشد گردشگری با توجه به تعداد ورودی گردشگر به کشور ۳۰ درصد در سال است.

جدول (۱): متوسط نرخ رشد گردشگران ورودی به کشور

نرخ رشد گردشگر ورودی (به درصد)	دوره زمانی
۱۵/۴۳	قبل از انقلاب (۱۳۵۷-۱۳۳۸)
-۹/۱۸	بعد از انقلاب و دوران جنگ (۱۳۶۷-۱۳۵۷)
۲۸/۸۳	برنامه اول (۱۳۶۸-۱۳۷۳)
۲۹/۸۱	برنامه دوم (۱۳۷۸-۱۳۷۴)
۴/۷۴	برنامه سوم (۱۳۸۳-۱۳۷۹)
۳۰	برنامه چهارم توسعه (۱۳۸۸-۱۳۸۴)

مأخذ: (طیّبی و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۸)

با این حال، امروزه در بین کشورها، نیاز به تحلیل مسائل مربوط به فعالیت گردشگری، از طریق به‌کارگیری روش‌های دقیق کمی - کاربردی و منطقی، جهت مدیریت بهینه‌ی نواحی و مکان‌های گردشگری، بیش از پیش، احساس شده است. به عبارت دیگر، تصمیمات مدیران نواحی تفرجگاهی، غالباً بر پایه نتایج حاصل از روش‌های کمی صورت می‌گیرد. از این رو انتخاب یک روش کمی مناسب و منطبق بر واقعیت، از اهمیت بسیار بالایی برخوردار می‌باشد. از جمله روش‌های مطرح، که می‌تواند پرتوی دقیق و کمی بر تحلیل و ادراک مسئله‌ی درآمد گردشگری داشته باشد، روش تجزیه و تحلیل رگرسیونی است. (فروودی و شورجه، ۱۳۸۸: ۴۷)

۱-۱. طرح مسئله

گردشگری یک فعالیت جغرافیایی است (Williams, 2009: 31). و امروزه صنعت گردشگری یکی از رو به رشدترین صنایع در دنیاست (Avdimitis et al, 2009: 6) که بزرگ‌ترین فعالیت اقتصادی جهان محسوب می‌شود. و به عنوان یک عامل اقتصادی عمده، برای کشورهای با درآمد پایین به حساب می‌آید. (معصومی، ۱۳۸۷: ۱۴). با این وجود این صنعت می‌تواند سرمایه‌های مورد نیاز خارجی را به اقتصاد وارد و پیامدهای مثبت زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی را برای کشور میزبان در پی داشته باشد. و منجر به توسعه پایدار شود (Gilmore, 2008: 111). در سال‌های اخیر، ما شاهد رشد سریع بازار بین‌المللی گردشگری بوده ایم. به نحوی که بر طبق پیش‌بینی رسمی سازمان جهانی جهانگردی، تا سال ۲۰۲۰ میلادی، سفرهای بین‌المللی گردشگری، با حدود سه برابر رشد به ۸/۶ بیلیون سفر و با ارزش تقریبی ۲ تریلیون دلار در هر سال خواهد رسید. (Barre and Christie Mill, 2005: 41)

ایران به عنوان یکی از کشورهای در حال توسعه که ذخایر نفتی آن به عنوان منبع اصلی کسب درآمد، در آینده ای نه چندان دور، به پایان می‌رسد، برای ایجاد یک توسعه همه جانبه و پایدار، و همچنین

جایگزینی منابع جدید کسب درآمد بجای منابع نفتی، نیازمند استفاده از تمامی امکانات و قابلیت‌های خود می‌باشد. متأسفانه کشور ایران، با توجه به دارا بودن جاذبه‌های فرهنگی، تاریخی و طبیعی که در رده دهم کشورهای دنیا قرار دارد، سهم بسیار ناچیزی در حد چند هزارم درصد یعنی ۶۳۰ میلیون دلار را از این درآمد کلان جذب نموده است. (فرزانه، ۱۳۸۰: ۳) از این رو برنامه ریزی، هدایت و توسعه صنعت گردشگری، به عنوان یکی از منابع بسیار مهم کسب درآمد و ایجاد اشتغال که دارای تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فوق‌العاده ای نیز می‌باشد، به عنوان یک نیاز مطرح می‌شود. اما هدایت این فرایند، با شناخت علمی قابلیت‌ها و تنگناهای موجود در هر منطقه از کشور میسر است. از جمله موضوعات فوق‌العاده مهم که به نوعی تمامی زیرساخت‌ها و تأسیسات مربوط به گردشگری معلول آن هستند، ورود گردشگری یا به اصطلاح روند جذب گردشگر می‌باشد. که تأثیر بسزایی بر درآمد حاصل از گردشگری دارد. بنابراین مطالعه حاضر بر اساس چنین چارچوبی، (اقتصاد گردشگری و جذب گردشگر) به بررسی تبیین نرخ رشد گردشگری، و تبیین تأثیر مهم‌ترین متغیرهای مداخله گر در جذب گردشگر و درآمد گردشگری استان خوزستان، نسبت به هر یک از متغیرها با روش تجزیه و تحلیل کمی - آماری (تحلیل رگرسیون) می‌پردازد. تحلیل و بهره گیری از یافته‌ها در این مدل هم می‌تواند، به تدوین برنامه ریزی راهبردی و هم توسعه پایدار فعالیت گردشگری، در این زمینه در سطح اجرایی و در بستر واقعی آن کمک نماید. پژوهش انجام شده، بنا به ضرورت به کارگیری مدل‌ها و روش‌های کمی - کاربردی در مدیریت فعالیت گردشگری، دست به این مهم زده است. و منطقه مورد نظر، استان خوزستان می‌باشد که بعد از بازسازی جنگ، تا حدودی توانسته است در زمینه جذب گردشگر داخلی (جاذبه‌های دفاع مقدس)، و تا حدودی خارجی (بر اثر فعالیت‌های اقتصادی و نفتی)، به موفقیت‌هایی دست یابد، که در این بررسی با استفاده از تحلیل رگرسیون میزان گردشگر جذب شده، مورد تحلیل قرار خواهد گرفت.

۱-۲. پیشینه و تاریخچه موضوع تحقیق

بررسی ادبیات موضوع در زمینه برآورد حجم گردشگران، نشان می‌دهد که کارشناسان بسیاری چه در داخل و چه در خارج از کشور، در زمینه گردشگری و آثار آن بر متغیرهای اقتصادی، تحقیق کرده‌اند که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- توه و همکاران (۲۰۰۱)، به منظور بررسی رابطه بین مراحل توسعه کشور و وضعیت گردشگری آن، روش نظری تجاری جدیدی را معرفی کرده‌اند. فرض اساسی در این نظریه این است که بر اساس تراز مسافرت، کشورهای کمتر توسعه یافته، عموماً به وضعیت ابتدایی یا مرحله مقدماتی (صادر کننده خالص گردشگر) و کشورهای توسعه یافته، به وضعیت نهایی یا مرحله نهایی (وارد کننده خالص گردشگر) نزدیک‌تر هستند.

- بالاگوئر و کانتاولا (۲۰۰۲)، در مطالعه ای، به آزمون نقش گردشگری در رشد بلندمدت اقتصادی اسپانیا پرداخته‌اند. و در این بررسی به برآورد تقاضای گردشگری، با استفاده از تحلیل رگرسیونی نیز پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که رشد اقتصادی در اسپانیا حداقل در سه دهه اخیر، به طور محسوس و مشهود به توسعه پایدار گردشگری بین‌المللی منجر شده است، همچنین، به آینده نگری بازار گردشگری در این رشد اشاره شده است. - اجینیو - مارتین و والراستین (۲۰۰۴) به بررسی رابطه گردشگری و رشد اقتصادی در کشورهای آمریکای لاتین، طی دوره های ۱۹۸۵ تا ۱۹۹۸ میلادی پرداخته‌اند. آن‌ها از روش داده های تابلویی، و تخمین زننده آرانو - بوند برای پانل‌های پویا استفاده کردند. در کنار این دو روش، این محققین نیز برای برآورد و تخمین حجم ورودی گردشگری در آینده، از مدل رگرسیون به صورت منطقه ای، استفاده کردند. و در نهایت، برآوردی بین رشد اقتصادی و رشد گردشگری را به دست آوردند. نتایج مطالعات آن‌ها نشان می‌دهد که صنعت گردشگری، برای رشد اقتصادی کشورهای با درآمد پایین و متوسط، همچون کشورهای آمریکای لاتین، مناسب است. - سیکورا و کمپوز (۲۰۰۵) در مقاله ای با استفاده از روش داده های نایلونی و چهار دوره زمانی پنج ساله، بین ۱۹۹۸ تا ۱۹۹۹ میلادی، به این نتیجه دست یافتند که به طور متوسط کشورهای گردشگر محور، نسب به کشورهای دیگر، رشد بیشتری دارند. آنان همچنین اشاره می‌کنند که گردشگری به تنهایی نمی‌تواند نرخ رشد بالاتر این کشورها را توضیح دهد.

- صباغ کرمانی و امیران (۱۳۷۹)، به بررسی اثرات اقتصادی گردشگری در ایران با استفاده از تحلیل داده - ستانده پرداخته‌اند. در این مقاله اثر مخارج گردشگران خارجی بر تولید، اشتغال، عواید دولت، توزیع درآمد و واردات محاسبه شده است. نتایج تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که فعالیت‌های هتل داری و رستوران داری، صنایع غذایی، پوشاک و چرم، صنایع دستی و صنعت حمل و نقل داخلی، بیشترین تأثیر را پذیرفته و بیشترین سهم را از تولید، درآمد و اشتغال ایجاد شده در اثر مخارج گردشگران خارجی، به خود اختصاص داده‌اند.

- حبیبی و عباسی نژاد (۱۳۸۲)، در مقاله ای تحت عنوان تصریح و برآورد تابع تقاضای گردشگری در ایران، با استفاده از داده های سری زمانی - مقطعی پرداخته است. روش کار در این مقاله نیز به صورتی در ادبیات گردشگری تقاضای گردشگری را می‌توان به سه دسته تقسیم بندی کرد: الف) عوامل برونزا (عوامل اجتماعی - روان‌شناختی ج) عوامل اقتصادی، در این تقسیم بندی: عوامل برونزا و عوامل اجتماعی - روان‌شناختی به آسانی میسر نیست و با مشکلات زیادی روبرو است. در این مقاله بیشتر بر روی عوامل اقتصادی تأکید شده است. و تأثیر آن را بر روی تقاضای گردشگری سنجیده است. و نتیجه گرفته است که بیشترین تأثیر بر تقاضای گردشگری را متغیرهای درآمد سرانه و قیمت‌های نسبی در طی دوره مورد بررسی، داشته‌اند.

- طیبی و همکاران (۱۳۸۶)، در مقاله ای تحت عنوان بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران، طی سال (۱۳۸۲-۱۳۳۸) به بررسی تجربه موفق بسیاری از کشورها، در زمینه رشد

صنعت گردشگری و اهمیت آن در رشد و توسعه اقتصادی پرداخته‌اند. و به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه علی بین گردشگری و رشد اقتصادی ایران، یک رابطه علی دو طرفه است. و بین این دو متغیر، یک تعادل بلند مدت وجود دارد.

- فرهودی و شورجه (۱۳۸۹)، در مقاله ای تحت عنوان برآورد اثر تغییرات فصلی بر درآمد گردشگری معبد آناهیتا با تحلیل رگرسیونی پرداخته است. این تحقیق بر اساس چنین چارچوبی (اقتصاد گردشگری) به بررسی وضعیت درآمدی و تبیین تأثیر مهم ترین متغیرهای مداخله گر در درآمد گردشگری معبد آناهیتای شهر کنگاور و میزان کشش درآمد گردشگری، نسبت به هر یک از متغیرها، با روش تجزیه و تحلیل کمی - آماری (تحلیل رگرسیونی) می‌پردازد. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که توسعه فعالیت گردشگری در معبد آناهیتا، بیشتر نیازمند تبیین در الزامات مربوط به فصول گرم سال می‌باشد. از جمله موضوعات بحث برانگیز در زمینه فعالیت گردشگری، میزان جذب گردشگر است. از این بابت که تأثیر مستقیمی بر وضعیت درآمد منطقه دارد.

مقاله حاضر بر اساس چنین چارچوبی، با هدف بررسی وضعیت جذب گردشگری در استان خوزستان، با روش تجزیه و تحلیل کمی - آماری (تحلیل رگرسیونی) تدوین شده است.

۱-۳. فرضیات پژوهش

- به نظر می‌رسد که روند جذب گردشگر داخلی استان خوزستان در افق زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷) سیر صعودی داشته باشد.

- به نظر می‌رسد که روند جذب گردشگر خارجی استان خوزستان در افق زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷) سیر صعودی داشته باشد.

۱-۴. روش شناسی پژوهش

اگر تحقیق را سلسله تفکرات و عملیاتی بدانیم که برای کشف یا تفسیر یک حقیقت انجام می‌گیرد، برای انجام یک پژوهش، باید روش علمی به کار گرفته شود. از این رو شیوه انجام این پژوهش ترکیبی از روش‌های اسنادی و تحلیلی - علی می‌باشد. داده‌های لازم برای این پژوهش از طریق مراجعه به سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خوزستان و همچنین طرح بازنگری توسعه گردشگری کشور، گردآوری شده است. در این پژوهش برای برآورد حجم تقاضای گردشگری در استان خوزستان از تحلیل رگرسیون استفاده شده است. تحلیل رگرسیون داده، روشی برای مدل‌سازی و تحلیل داده‌های عددی است. داده‌ها شامل مقدارهایی برای متغیر وابسته و یک یا چند متغیر مستقل هستند. هدف از تحلیل رگرسیون، بیان متغیر وابسته به شکل تابعی از متغیر(های) مستقل، ضرایب و مقدارهای خطا است. مقدارهای

خطا، متغیرهای تصادفی ای هستند که تغییرات توضیح داده نشده در مقدار متغیرهای مستقل را نشان می‌دهند. در این روش، ضرایب به گونه‌ای تعیین می‌شوند که بهترین برازش (fit) را به داده‌ها داشته باشند. معمولاً بهترین برازش را با روش کمترین مربعات می‌یابند. هرچند که روش‌های دیگری هم وجود دارد. (بهبودیان، ۱۳۸۸: ۴۳) تحلیل رگرسیون برای پیش‌بینی مقادیر آینده متغیر وابسته، آزمودن فرضیه‌ها و تحلیل پدیده شناختی پدیده‌ها، به کار می‌رود. این تحلیل، تنها وقتی معتبر است که پیش‌فرض‌هایش برآورده شوند. (فرشادفر، ۱۳۸۵: ۱۰۱) از تحلیل رگرسیون به خاطر استفاده‌های نابه‌جایی که به خاطر برآورده نشدن این پیش‌فرض‌ها از آن شده است، انتقاد کرده‌اند. یک انتقاد مهم به این روش، این است که با آن به آسانی می‌توان داده‌ها را به یک مدل برازش کرد. ولی به چالش کشیدن مدل، با این روش کار آسانی نیست. در رگرسیون خطی، متغیر وابسته y_i ترکیب خطی از ضرایب (پارامترها) است. (لازم نیست که نسبت به متغیرهای مستقل خطی باشد). مثلاً تحلیل رگرسیونی ساده زیر، با N نقطه، متغیر مستقل x_i و ضرایب β_0 و β_1 ، خطی است:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \epsilon_i, \quad i = 1, \dots, N$$

خط راست است:

در رگرسیون چندگانه، بیش از یک متغیر مستقل وجود دارد:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \beta_2 x_i^2 + \epsilon_i, \quad i = 1, \dots, N$$

سه‌می:

این همچنان رگرسیون خطی است. زیرا y_i همچنان ترکیب خطی پارامترها (β_0 و β_1) است؛ هرچند که نسبت به متغیر مستقل (x_i) خطی نیست. در هر دو حالت، ϵ_i مقدار خطاست؛ و پانویس i شماره هر مشاهده (هر جفت x_i و y_i) را نشان می‌دهد. با داشتن مجموعه‌ای از این نقطه‌ها می‌توان مدل را به دست آورد:

$$y_i = \hat{\beta}_0 + \hat{\beta}_1 x_i + e_i$$

عبارت e_i مانده نام دارد: $e_i = y_i - \hat{y}_i$. روش رایج برای به دست آوردن پارامترها، روش

کمترین مربعات است. در این روش پارامترها را با کمینه کردن تابع زیر، به دست می‌آورند:

$$SSE = \sum_{i=1}^N e_i^2$$

در مورد رگرسیون ساده، پارامترها، با این روش برابر خواهند بود با:

$$\hat{\beta}_1 = \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sum (x_i - \bar{x})^2}$$

$$\hat{\beta}_0 = \bar{y} - \hat{\beta}_1 \bar{x}$$

که در آن $\bar{x}$ و $\bar{y}$ میانگین X و Y هستند. (نیرومند، ۱۳۸۷: ۸۵)

۲. مبانی نظری

نخستین دلیل توسعه صنعت گردشگری در اغلب کشورها، بهره برداری از منافع اقتصادی آن است. اگر چه دلایل دیگری نیز در این مورد ارائه می‌گردد. صنعت گردشگری می‌تواند تأثیر مهمی بر افزایش اشتغال، درآمدهای مرتبط با مکان‌های اقامتی و نیز درآمدهای دولتی کشورها داشته باشد. از این رو گردشگری به دو صورت مستقیم و غیرمستقیم، بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. برآورد تعداد گردشگران و تعیین تقاضای مورد نیاز برای آینده نیز، امری مهم می‌باشد که ترسیم کننده وضعیت آتی کشورها می‌باشد. تأثیر گردشگری به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر اقتصاد، به صورت زیر می‌باشد:

۲-۱. اثرات اقتصادی گردشگری

آمارهایی که سازمان جهانی جهانگردی ارائه می‌دهد، نشان دهنده اثرات مهمی است که گردشگری در سطح جهانی بر سیستم اقتصادی دارد. در سال ۱۹۹۵ میلادی، تعداد مسافران و جهانگردان در سراسر دنیا به ۵۶۷ میلیون نفر رسید. کل پولی که از محل این مسافرت‌ها در سطح جهان به دست آمد، به ۳۷۲ میلیارد دلار آمریکایی رسید. در دهه ۱۹۸۰ میلادی وجوه حاصل از مسافرت و جهانگردی، با سرعتی بیش از تجارت جهانی (صدور کالاها و خدمات بازرگانی) رشد کرد. و در زمان کنونی ارزش آن بیش از سایر اقلام صادراتی متعلق به بخش‌های دیگر اقتصادی می‌رسد. البته به غیر از فرآورده‌های نفتی و وسایل و قطعات خودرو. (WTO, 1995) همچنین صنعت گردشگری توانسته است در بیشتر کشورها، بیشترین تعداد شغل را به وجود آورد. و بیش از یک صد میلیون نفر را به استخدام خود درآورد. در سال‌های اخیر ما شاهد رشد سریع بازار بین‌المللی گردشگری بوده ایم به نحوی که بر طبق پیش‌بینی رسمی سازمان جهانی جهانگردی تا سال ۲۰۲۰ میلادی، سفرهای بین‌المللی گردشگری، با حدود سه برابر رشد به ۸/۶ بیلیون سفر، و با ارزش تقریبی ۲ تریلیون دلار در هر سال، خواهد رسید. (Barre and Christie Mill, 2005: 41)

۲-۲. اثرات گردشگری در ایجاد شغل و درآمد

گردشگری، امروزه به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درآمدی کشورها، درآمدها، به عنوان مثال درآمد کشور چین از این بابت دو برابر درآمد نفت کشور ایران می‌باشد. (صدر خوانساری، ۱۳۸۱: ۱۴) در عوض کشور ما با اینکه جزء ۱۰ کشور اول دنیا به لحاظ برخورداری از جاذبه‌های گردشگری است، (غازی، ۱۳۸۱: ۴۲) اما بسیار کمتر از یک درصد درآمد گردشگری دنیا را به خود اختصاص داده است. طبق آمار به دست آمده در ایران می‌توان به ازاء هر گردشگر تقریباً ۴ تا ۵ شغل ایجاد نمود. (رجایی، ۱۳۷۷: ۳۶) اهمیت صنعت گردشگری از نظر ایجاد درآمد و شغل، مورد توجه کسانی که با نیروی کار این رشته آشنا نیستند، قرار نمی‌گیرد. با وجود این، منابع انسانی یکی از بزرگ‌ترین مسئله‌هایی است که دست‌اندرکاران صنعت گردشگری باید مورد توجه قرار دهند. شورای گردشگری و مسافرت جهانی برآورد کرده است که از

هر ۹ نفر کارگر و کارمند در سراسر دنیا، یک نفر در صنعت گردشگری مشغول به کار است. این صنعت بزرگ‌ترین سازمان یا نهادی است که نیروی انسانی به کار می‌گیرد. (WTTC, 2013) در بسیاری از کشورها این صنعت به صورت بزرگ‌ترین کارفرما درآمده است. بر اساس تحقیق گلدنر و همکاران (۲۰۱۳ میلادی)، صنعت گردشگری علاوه بر ایجاد میلیون‌ها شغل در سراسر دنیا، در سال ۲۰۱۲ میلادی، بیش از ۱/۹ میلیون دلار دستمزد یا حقوق پرداخت کرده؛ یعنی مبلغی برابر با ۱۰/۳ درصد کل دستمزدها و حقوق کل کارکنان در سراسر دنیا. این صنعت در اروپای شرقی ۴/۹ درصد از حقوق کلیه کارکنان را می‌پردازد؛ زیرا در این کشورها صنعت گردشگری مراحل آغازین را می‌گذراند و در جزایر، یا کشورهای حوزه دریای کارائیب ۱۸/۷ درصد دستمزد و حقوق کارکنان را می‌پردازد. نباید به اشتباه چنین اندیشید که صنعت مذبور دستمزدهای اندکی می‌پردازد و افرادی را استخدام می‌کند که از مهارت پایینی برخوردارند؛ زیرا چنین اندیشه‌ای، موجب می‌شود تا اثراتی که این صنعت در سراسر دنیا بر حقوق و دستمزدها می‌گذارد، نادیده انگاشته شود. در واقع بسیاری از بخش‌های این صنعت، به افراد مدیر، متخصص، آزموده و تحصیل کرده نیاز دارد. و میزان حقوق و دستمزد، بر اساس میزان تخصص و مهارت و دانش فرد تعیین می‌گردد (Goeldner et al, 2013: 56) در بسیاری از موارد، صنعت گردشگری در پرداخت دستمزد با سایر صنایعی که از تکنولوژی پیشرفته استفاده می‌کنند، به رقابت برمی‌خیزد. گردشگری به صورت یک بخش اقتصادی فعال می‌تواند از عامل کار بیشتر از سایر عوامل تولید استفاده کند. و موجب بالا بردن سطح اشتغال شود. (Redfoot, 1984) گردشگری از دید اقتصاددانان یکی از سریع‌ترین راه‌های بازگشت سرمایه است. و بالاترین ضرایب انباشت سرمایه را دارد. گردشگری در محاسبات اقتصادی، دارای دو ضریب افزایش یا ضریب فزاینده است. یکی ضریب فزاینده درآمد و یکی ضریب فزاینده اشتغال نام دارد. ضریب افزایش درآمد، در جهانگردی سبب افزایش ثروت؛ و ضریب فزاینده اشتغال موجب افزایش اشتغال می‌شود. افزایش مشاغل خاصه در بخش ساختمان، خدمات رسانی و ارتباطات، چشم‌گیرتر از سایر بخش‌هاست. (پیروز، ۱۳۷۳: ۴۵) در واقع جوهر اقتصادی گردشگری در این واقعیت نهفته است که افراد پولی را که در جای دیگری به کف آورده‌اند، در نقطه دیگری خرج می‌کنند. گردشگری موجب اشتغال مستقیم و غیر مستقیم افراد می‌شود. شرکت‌هایی که به صورت مستقیم، ایجاد شغل می‌کنند، آن‌هایی هستند که کارکنانشان با گردشگران در تماس هستند. و به صورت مستقیم با تجربه‌های گردشگری سر و کار دارند. کارکنان اقامت گاه‌ها، رستوران‌ها، شرکت‌های هواپیمایی، شرکت‌های کشتی‌رانی، سازمان‌های خدمات گردشگری، کارکنان مراکز تفریحی و فروشگاه‌هایی که در این بخش کار می‌کنند، از جمله واحدهایی هستند که به صورت مستقیم، ایجاد شغل می‌کنند. شرکت‌هایی که به صورت غیر مستقیم شغل ایجاد می‌کنند، آن‌هایی هستند که با شرکت‌هایی که در این صنعت به صورت مستقیم ایجاد شغل می‌کنند، در تماس هستند. شرکت‌هایی که مواد و ملزومات مورد نیاز اقامت گاه‌ها و رستوران‌ها را تأمین می‌کنند، شرکت‌های ساختمانی، که اقامت گاه‌ها را می‌سازند و تولید کنندگان هواپیما به شرکت‌هایی وابسته‌اند که از نظر درآمد به

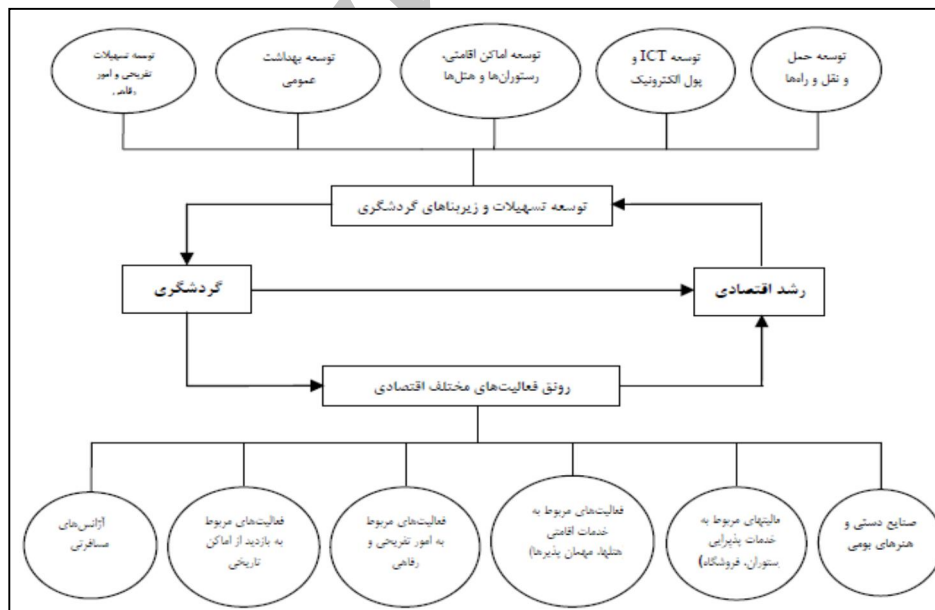
صورت مستقیم برای نهادهای گردشگری ایجاد شغل می‌کنند. به طور کلی در صنعت گردشگری ایجاد شغل به صورت مستقیم و غیره مستقیم موجب می‌شود که درصد بالایی از نیروی کار به استخدام درآید. همان‌گونه که جدول زیر نشان می‌دهد، فرصت‌هایی که به صورت مستقیم یا غیره مستقیم در این صنعت وجود دارد، در دهه آینده، رشد خواهد کرد.

جدول (۲): میزان اشتغال در صنعت گردشگری

سال (میلادی)	استخدام مستقیم (درصد)	استخدام غیر مستقیم (درصد)	جمع
۱۹۹۱	۴/۹	۵/۳	۱۰/۲
۱۹۹۴	۵/۱	۵/۵	۱۰/۶
۲۰۰۵	۵/۴	۵/۹	۱۱/۳
۲۰۰۸	۵/۶	۶/۳	۱۱/۹
۲۰۱۰	۵/۹	۶/۹	۱۲/۴
۲۰۱۲	۶/۴	۷/۲	۱۲/۸

مأخذ: (WTTC, 2013)

از آن جایی که گردشگری یکی از صنایع خدماتی است، از این رو، درآمد حاصل از این صنعت بخشی از تولید ناخالص داخلی کشور میزبان محسوب شده و مستقیماً بر رشد اقتصادی آن کشور تأثیر می‌گذارد. در شکل شماره (۱) تأثیر مستقیم گردشگری بر بخش‌های مختلف اقتصادی را می‌بینیم:

شکل (۱): رابطه گردشگری و رشد اقتصادی

مأخذ: (طیپی و همکاران، ۱۳۸۶)

۲-۳. کمی سازی اهداف تعیین شده

کمی سازی اهداف تعیین شده در توسعه گردشگری استان، بدون توجه به اهداف تعیین شده در سطح کلان بی فایده می باشد؛ لذا بر اساس روندهای موجود در استان خوزستان و اطلاعات موجود در خصوص سری های زمانی در دسترس، به برآورد تقاضای آتی گردشگری داخلی و خارجی پرداخته خواهد شد. البته قبل از ورود به داده های مربوط به پیش بینی های این پژوهش در خصوص وضعیت تقاضای آتی صنعت گردشگری، لازم است که گذری کوتاه بر برآوردهای برنامه ملی توسعه گردشگری کشور، در زمینه تقاضای آتی گردشگران داخلی و خارجی و مدت اقامت، افکنده شود.

جدول (۳): اهداف پیش بینی شده ی بخش گردشگری در برنامه ملی توسعه ی گردشگری کشور

سال (میلادی)			عنوان	
۲۰۱۰	۲۰۰۵	۲۰۰۰		
۵۸۱۷۷	۴۱۴۱۵	۳۲۴۵۰	گردشگران داخلی (هزار نفر)	گردشگران داخلی
۳/۶۷	۳/۳۳۰	۳	میانگین مدت اقامت	
۴۵۱۷۸۸	۱۷۰۶۲۹	۶۴۴۴۳	میانگین هزینه روزانه (ریال)	
%۱/۴۹	%۱/۲۷	%۱/۱۸	سهم درآمد ناخالص داخلی	
۵۶۷۲۹۵	۳۶۶۴۳۲	۲۵۹۰۵۸	اشتغال (نفر)	
۲۳۹۶	۱۵۶۷	۱۳۴۲	گردشگران خارجی (هزار نفر)	گردشگران خارجی
۱۳	۱۲	۱۱/۷	میانگین مدت اقامت	
۶۷/۴۲	۵۹/۱۵	۷۲	میانگین هزینه روزانه (دلار)	
۲۱۰۰	۱۱۱۲۳	۸۶۲۸	هزینه کل (دلار)	
%۲/۱۷	%۱/۴۲	%۱/۴۴	سهم درآمد ناخالص داخلی	
۶۸۶۹۴۶	۳۶۳۸۰۹	۲۸۲۲۰۱	اشتغال (نفر)	جمع
۵۳۰۲۸	۳۱۷۸۵	۲۷۴۳۶	اتاق های مورد نیاز هتل های درجه بندی شده	
۱۲۵۴۲۴۱	۷۳۰۲۴۱	۵۴۱۲۵۹	مجموع اشتغال	

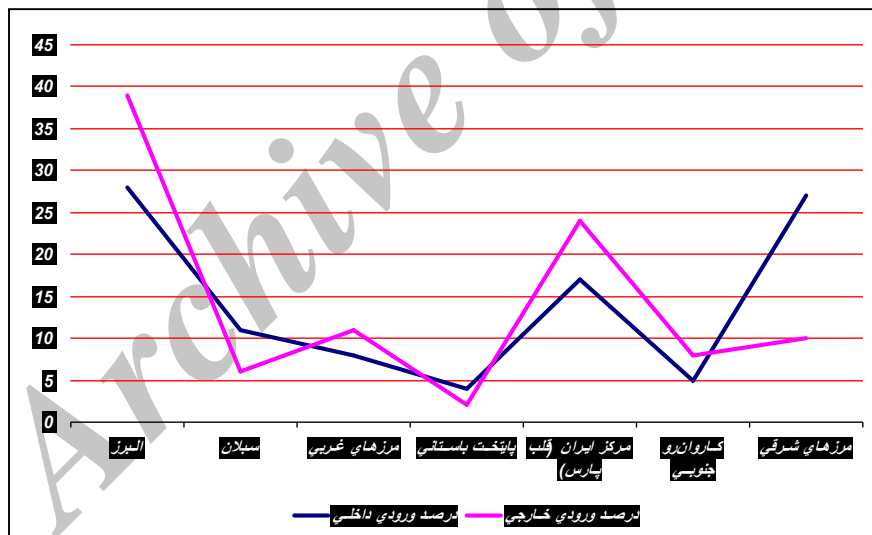
مأخذ: (طرح ملی توسعه ی گردشگری کشور، ۱۳۸۴)

بر اساس تقسیم بندی های فضایی از فعالیت های گردشگری، توسط برنامه ملی توسعه گردشگری، کشور به ۷ منطقه به شرح زیر تقسیم شده و برآوردی نسبی نیز از وضعیت آتی اختصاص فعالیت ها در هر منطقه بعمل آمده است. لازم به ذکر است که استان خوزستان در منطقه پایتخت باستانی استقرار یافته است. (طرح ملی توسعه ی گردشگری کشور، ۱۳۸۴)

جدول (۴): شاخص‌های جمعیت مقیم و ورودی جهانگردان به هتل‌ها

منطقه گردشگری	درصد جمعیت	درصد ورودی داخلی	درصد ورودی خارجی	درصد
البرز	۳۰	۲۸	۳۹	۲۹
سبلان	۱۳	۱۱	۶	۱۰
مرزهای غربی	۱۶	۸	۱۱	۸
پایتخت باستانی	۷	۴	۲	۴
مرکز ایران (قلب پارس)	۱۵	۱۷	۲۴	۱۸
کاروان رو جنوبی	۶	۵	۸	۶
مرزهای شرقی	۱۳	۲۷	۱۰	۲۵
کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

مأخذ: (طرح ملی توسعه‌ی گردشگری کشور، ۱۳۸۴)

شکل (۲): شاخص‌های جمعیت مقیم و ورودی جهانگردان به هتل‌ها

مأخذ: (طرح ملی توسعه‌ی گردشگری کشور، ۱۳۸۴)

۳. یافته‌های پژوهش

۳-۱. برآورد حجم ورودی گردشگر داخلی به استان در افق زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷) با توجه به آمار تعداد مسافران ورودی به استان در ماه‌های فروردین و اسفند

اطلاعات جامعی در مورد حجم و ویژگی ایران‌گردی در ایران در دست نمی‌باشد. اطلاعات ناقصی

در زمینه بازار مسافرت داخلی فقط بر پایه واحدهای اقامتی هتل‌ها در دست می‌باشد؛ اما این آمار نیز تنها

مربوط به هتل هایی است که زیر نظر سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری می باشند. و چنانچه می دانیم تا سال ۱۳۸۵ تعداد زیادی از هتل ها و اقامت گاه ها زیر نظر ارگان ها و سازمان های دولتی بوده اند. و اطلاعات مربوط به مسافران ورودی و خروجی آن ها ارائه نشده است. همچنین بررسی ها نشان می دهد (مطالعات طرح ملی توسعه گردشگری کشور) تنها بخش کمی از مسافران (در حدود ۲۰ تا ۳۰ درصد) از هتل و اقامت گاه استفاده می نمایند. لذا به منظور برآورد دقیق میزان افزایش یا کاهش ایران گردی، نمی توان از این آمار استفاده نمود. از طرفی آمار مشخص و دقیقی از مسافران ورودی و خروجی به شهرها، در کل کشور موجود نمی باشد. و تنها در سال های اخیر و در ماه های اسفند و فروردین در تعدادی از استان های کشور، مسافران ورودی شمارش شده اند. آنچه مسلم است، با اندک آمار موجود (آمار تعداد کل مسافران ورودی و خروجی) می توان به رشد مسافرت های داخلی در کشور پی برد. اما در مورد گردشگران و روند تغییرات آن نمی توان روند مشخصی را با توجه به نقص شدید آماری، ارائه داد. ولی با این تفاسیر، تلاش بر آن است تا با استفاده از آمار ناقص موجود، چشم اندازی از تعداد گردشگر داخلی در افق ۱۴۰۰ بدست داده شود.

۳-۱-۱. برآیند تداوم نرخ رشد اخیر

به منظور برآورد حجم بازارهای آتی گردشگری داخلی، بایستی بازگشتی به روند تغییرات و نوسانات بازار طی دهه های هفتاد و اوایل دهه هشتاد به عمل آید. جدول شماره (۵)، روند این تغییرات را در بازار دهه گذشته استان خوزستان نشان می دهد.

جدول (۵): روند تغییرات و نوسانات بازار در دهه های ۷۰ و ۸۰

سال	تعداد مسافران ورودی به استان در ماه های فروردین و اسفند	درصد بر حسب ۶ سال اخیر	درصد رشد نسبت به دو سال قبل	درصد رشد نسبت به سال پایه (۱۳۷۸)
۱۳۷۸	۲۸۱۸۶۶	۲۲.۸	-	-
۱۳۸۰	۳۲۲۵۹۰	۲۶.۱	۶.۹	۶.۹
۱۳۸۲	۶۲۹۱۰۷	۵۰.۹	۳۹.۶	۲۲.۲
جمع	۱۲۳۳۵۶۳	۱۰۰	-	-

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

جدول (۶): برآورد حجم ورودی گردشگران داخلی بر اساس برآیند تداوم نرخ رشد اخیر

سال	تخمین حجم ورودی گردشگری داخلی	درصد از کل بازار در افق طرح
۱۳۸۸	۱۳۰۴۵۱۶	۰.۰۴
۱۳۹۰	۱۸۷۸۵۰۳	۰.۰۵
۱۳۹۲	۲۷۰۵۰۴۴	۰.۰۸
۱۳۹۴	۳۸۹۵۲۶۳	۰.۱۱
۱۳۹۶	۵۶۰۹۱۸۰	۰.۱۶
۱۳۹۸	۸۰۷۷۲۱۹	۰.۲۳
۱۴۰۰	۱۱۶۳۱۱۹۵	۰.۳۳
جمع	۳۵۱۰۰۹۲۰	۱۰۰

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

همان گونه که از جدول شماره (۶) استنباط می شود، بر پایه نرخ رشدی که بازار تجربه نموده است، پیش بینی می شود در افق زمانی طرح (۱۴۰۰)، نفر گردشگر داخلی، از استان خوزستان بازدید نمایند. و حجم کل بازدیدکننده داخلی طی این دوره زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷)، پیش بینی می شود که نزدیک به ۳۵۱۰۰۹۲۰ بازدیدکننده باشد. البته بایستی در نظر داشت در دستیابی به این حجم از بازار و تحقق پیش بینی های بعمل آمده به عنوان یکی از اساسی ترین اهداف برنامه، نقش اجرایی نمودن برنامه های طراحی شده، حیاتی و اساسی است.

۳-۱-۲. مدل رگرسیونی و برآورد حجم گردشگر داخلی (گزینه منتخب)

در این گزینه از روش «مدل رگرسیونی» برای پیش بینی حجم گردشگر داخلی استفاده شده است. دلیل استفاده از این روش، به علت واقع گرا بودن این روش نسبت به روش های مشابه است. در این مدل با استفاده از روابط بین دو متغیر می توان متغیری را از روی متغیر دیگری برآورد نمود. بدین صورت که متغیر y در رابطه با زمان x تغییر می کند. در این صورت می توان بین این دو گروه متغیر یک رابطه خطی به صورت $y = ax + b$ برقرار نمود. در این مدل مقدار a و b ضرایبی هستند که بدین صورت محاسبه می گردند.

$$b = \sum y/n$$

$$A = \sum xy / \sum x^2$$

جمعیت گردشگر داخلی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲ به شرح جدول شماره (۷) می باشد که با استفاده از این جدول، خط رگرسیون جمعیت گردشگر را در رابطه با زمان بدست آورده و جمعیت را برای سال افق برآورد می نماییم:

جدول (۷): جمعیت گردشگران داخلی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲

سال	جمعیت (y)
۱۳۷۸	۲۸۱۸۶۶
۱۳۸۰	۳۲۲۵۹۰
۱۳۸۲	۶۲۹۱۰۷
جمع	۱۲۳۳۵۶۳

مأخذ: (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خوزستان، ۱۳۹۲)

حال می‌توان با استفاده از جدول بالا مقدار b را محاسبه کرد: $b = 1233563 \div 3 = 411187$
 N هم تعداد دوره‌هاست که هر ۲ سال به عنوان یک دوره در نظر گرفته شده است. برای بدست آوردن a بایستی مقادیر X و X^2 را بدست آوریم. با در نظر گرفتن یکی از دوره‌ها، به عنوان دوره مبدأ، می‌توان مقدار X را بدست آورد. در این صورت هر کدام از چند دو سال قبل از مبدأ و بعد از آن مقادیر X خواهند بود. که در استان خوزستان سال ۱۳۸۰ به عنوان مبدأ در نظر گرفته شده که دوره‌های قبل و بعد نسبت به آن سنجیده می‌شوند.

جدول (۸): محاسبه و برآورد حجم گردشگر داخلی استان خوزستان

سال	y	x	X^2	Xy
۱۳۷۸	۲۸۱۸۶۶	-۱	۱	-۲۸۱۸۶۶
۱۳۸۰	۳۲۲۵۹۰	۰	۰	۰
۱۳۸۲	۶۲۹۱۰۷	۱	۱	۶۲۹۱۰۷
جمع	۱۲۳۳۵۶۳	-	۲	۳۴۷۲۴۱

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

حال می‌توان مقدار a را بدست آورد: $a = 347241 \div 2 = 173620$

در این مرحله می‌توانیم با جایگزینی معادله a و b در معادله خطی، جمعیت را برای سال ۱۴۰۰ پیش‌بینی کنیم. با توجه به اینکه در جدول بالا هر ۲ سال به عنوان یک دوره نسبت به سال مبدأ در نظر گرفته شده است، سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۸۰، ۱۰ دوره می‌شود که مقدار X ، ۱۰ خواهد بود.

$$Y = 173620 \times 10 + 411187 = 2147387$$

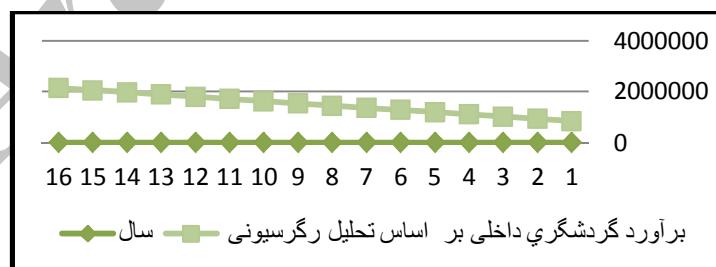
بنابراین بر اساس این مدل جمعیت گردشگر داخلی در سال ۱۴۰۰ برابر با ۲۱۴۷۳۸۷ نفر خواهد

بود. همچنین این روند برای سال‌های مختلف با توجه به جدول شماره (۹) محاسبه شده است.

جدول (۹): محاسبه و برآورد حجم گردشگر داخلی استان خوزستان بر اساس تحلیل رگرسیون

سال	برآورد حجم گردشگر داخلی بر اساس تحلیل رگرسیونی
۱۳۸۵	۸۴۵۲۳۷
۱۳۸۶	۹۳۲۰۴۷
۱۳۸۷	۱۰۱۸۸۵۷
۱۳۸۸	۱۱۰۵۶۶۷
۱۳۸۹	۱۱۹۲۴۷۷
۱۳۹۰	۱۲۷۹۲۸۷
۱۳۹۱	۱۳۶۶۰۹۷
۱۳۹۲	۱۴۵۲۹۰۷
۱۳۹۳	۱۵۳۹۷۱۷
۱۳۹۴	۱۶۲۶۵۲۷
۱۳۹۵	۱۷۱۳۳۳۷
۱۳۹۶	۱۸۰۰۱۴۷
۱۳۹۷	۱۸۸۶۹۵۷
۱۳۹۸	۱۹۷۳۷۶۷
۱۳۹۹	۲۰۶۰۵۷۷
۱۴۰۰	۲۱۴۷۳۸۷

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

شکل (۳): برآورد حجم گردشگر داخلی استان خوزستان از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ بر اساس تحلیل رگرسیونی

ترسیم: (نگارندگان)

۳-۲. برآورد حجم ورودی گردشگر خارجی به استان در افق زمانی (۱۳۸۷-۱۴۰۰)

عوامل زیادی در امر کاهش یا افزایش جهانگردی در سطح منطقه‌ای، ملی و حتی جهانی، نقش مهمی ایفا می‌کنند. و برخی از آن‌ها از توان بالقوه‌ای برخوردارند که می‌توانند موجب رشد صنعت جهانگردی شوند. این عوامل، عبارتند از: تغییر در ترکیب جمعیت و جامعه، پیشرفت فناوری، تغییرات

سیاسی، جهانگردی پایدار، توجه به مسائل محیط زیست، امنیت، بهداشت و توسعه منابع انسانی و... میانگین رشد سالیانه جذب گردشگران در ایران، بین سال های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۰ میلادی (۱۳۷۸-۱۳۶۸)، رقم قابل ملاحظه ۲۴/۲ درصد بود که در میان کشورهای آسیا و حوزه اقیانوس آرام کم نظیر بوده و در بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۴ میلادی نیز میانگین رشد جذب گردشگران ایران رقم متوسط ۵/۴ درصد بوده است. در این قسمت، به برآورد گردشگر خارجی استان خوزستان در افق طرح بر اساس نرخ رشد ملی گردشگری خارجی، پرداخته می شود.

۳-۲-۱. برآیند تداوم نرخ رشد اخیر در سطح ملی

همان گونه که در تخمین تقاضای آتی گردشگری داخلی عنوان شد، به منظور برآورد حجم بازارهای آتی گردشگری خارجی نیز می بایستی ابتدا نگاهی به روند تغییرات و نوسانات بازار گردشگری خارجی، طی سال های قبل به عمل آید. جدول شماره ۱۰، روند تغییرات در بازار گردشگری خارجی طی دهه هفتاد را در استان خوزستان نشان می دهد.

جدول (۱۰): روند تغییرات در بازار گردشگری خارجی طی دهه های هفتاد

سال	تعداد مسافران ورودی به استان در ماه های فروردین و اسفند	درصد بر حسب ۶ سال اخیر	درصد رشد نسبت به سال پایه (۱۳۷۰)
۱۳۷۰	۳۰۱۴	۰.۰۵	-
۱۳۷۵	۲۶۳۷	۰.۰۴	-۲.۶
۱۳۸۰	۱۲۴۳۸	۰.۲۱	۱۲
۱۳۸۵	۲۹۵۵۵	۰.۴۹	۱۶
جمع	۵۹۷۱۵	۱.۰۰	-

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

جدول شماره (۱۱)، برآورد بعمل آمده از حجم ورود گردشگر خارجی را طی سال های ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ نشان می دهد که سری های زمانی آن با نرخ رشد گردشگری خارجی در سطح ملی (۵ درصد) برآورد شده است.

جدول (۱۱): برآورد حجم ورودی گردشگران خارجی بر اساس برآیند تداوم نرخ رشد اخیر

سال	تخمین تقاضای آتی گردشگری خارجی	درصد از بازار طی افق برنامه
۱۳۸۵	۲۹۵۵۵	۰/۰۴

۰/۰۴	۳۱۰۳۲	۱۳۸۶
۰/۰۵	۳۲۵۸۴	۱۳۸۷
۰/۰۵	۳۴۲۱۳	۱۳۸۸
۰/۰۵	۳۵۹۲۴	۱۳۸۹
۰/۰۵	۳۷۷۲۰	۱۳۹۰
۰/۰۶	۳۹۶۰۶	۱۳۹۱
۰/۰۶	۴۱۵۸۶	۱۳۹۲
۰/۰۶	۴۳۶۶۶	۱۳۹۳
۰/۰۷	۴۵۸۴۹	۱۳۹۴
۰/۰۷	۴۸۱۴۱	۱۳۹۵
۰/۰۷	۵۰۵۴۸	۱۳۹۶
۰/۰۸	۵۳۰۷۵	۱۳۹۷
۰/۰۸	۵۵۷۲۹	۱۳۹۸
۰/۰۸	۵۸۵۱۵	۱۳۹۹
۰/۰۹	۶۱۴۴۰	۱۴۰۰
۱۰۰	۶۹۹۱۸۳	جمع

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

همان گونه که از جدول شماره (۱۰) استنباط می شود، و بر پایه نرخ رشدی که بازار گردشگری خارجی در سطح ملی تجربه نموده است، پیش بینی می شود، در افق زمانی طرح (۱۴۰۰) ۶۱۴۴۰ نفر گردشگر خارجی از هتل های استان خوزستان استفاده نمایند. و حجم کل بازدیدکننده خارجی، طی این دوره زمانی (۱۵ سال) پیش بینی می شود که نزدیک به ۶۹۹۱۸۳ بازدیدکننده باشد.

۳-۲-۲. مدل رگرسیونی و برآورد حجم گردشگر خارجی (گزینه منتخب)

در این گزینه از روش «مدل رگرسیونی» برای پیش بینی حجم گردشگر خارجی استفاده شده است. دلیل استفاده از این روش به علت واقع گرا بودن این روش، نسبت به روش های مشابه است. در این مدل با استفاده از روابط بین دو متغیر می توان متغیری را از روی متغیر دیگری برآورد نمود. بدین صورت که متغیر y در رابطه با زمان x تغییر می کند. در این صورت می توان بین این دو گروه متغیر یک رابطه خطی به صورت $y = ax + b$ برقرار نمود. در این مدل مقدار a و b ضرایبی هستند که بدین صورت محاسبه می گردند:

$$b = \sum y/n$$

$$A = \sum xy / \sum x^2$$

جمعیت گردشگر خارجی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲ به شرح جدول شماره (۱۲) می‌باشد که با استفاده از این جدول، خط رگرسیون جمعیت گردشگر را در رابطه با زمان بدست آورده و جمعیت را برای سال افق برآورد می‌نماییم.

جدول (۱۲): جمعیت گردشگران خارجی از سال ۱۳۷۸ تا ۱۳۸۲

سال	جمعیت (y)
۱۳۷۸	۱۱۳۲۱
۱۳۸۰	۱۲۴۳۸
۱۳۸۲	۱۶۷۹۰
جمع	۴۰۵۴۹

مأخذ: (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خوزستان، ۱۳۹۲)

حال می‌توان با استفاده از جدول بالا مقدار b را محاسبه کرد: $b = 40549 \div 3 = 13516$
 N هم تعداد دوره‌هاست که هر ۲ سال به عنوان یک دوره در نظر گرفته شده است. برای بدست آوردن a بایستی مقادیر X و X^2 را بدست آوریم. با در نظر گرفتن یکی از دوره‌ها به عنوان دوره مبدأ می‌توان مقدار X را بدست آورد. در این صورت هر کدام از چند دو سال قبل از مبدأ و بعد از آن، مقادیر X خواهند بود که در استان خوزستان سال ۱۳۸۰ به عنوان مبدأ در نظر گرفته شده که دوره‌های قبل و بعد نسبت به آن سنجیده می‌شوند.

جدول (۱۳): محاسبه و برآورد حجم گردشگر خارجی استان خوزستان

سال	y	x	X ²	xy
۱۳۷۸	۱۱۳۲۱	-۱	۱	-۱۱۳۲۱
۱۳۸۰	۱۲۴۳۸	۰	۰	۰
۱۳۸۲	۱۶۷۹۰	۱	۱	۱۶۷۹۰
جمع	۴۰۵۴۹	-	۲	۵۴۶۹

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

حال می‌توان مقدار a را بدست آورد: $a = 5469 \div 2 = 2734$

در این مرحله می‌توانیم با جایگزینی معادله a و b در معادله خطی، جمعیت را برای سال ۱۴۰۰ پیش‌بینی کنیم. با توجه به اینکه در جدول بالا هر ۲ سال به عنوان یک دوره نسبت به سال مبدأ در نظر گرفته شده است، سال ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۸۰، ۱۰ دوره می‌شود که مقدار X ، ۱۰ خواهد بود.

$$Y = 2734 \times 10 + 13516 = 40856$$

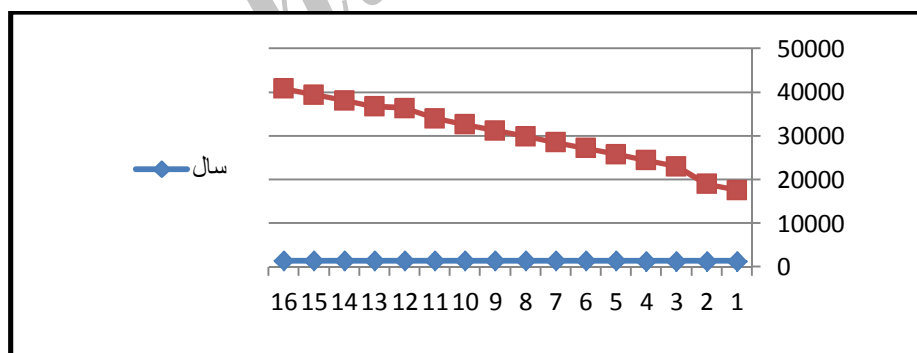
بنابراین، بر اساس این مدل جمعیت گردشگر خارجی، در سال ۱۴۰۰ برابر با ۴۰۸۵۶ نفر خواهد بود.

همچنین این روند، برای سال‌های مختلف با توجه به جدول شماره (۱۴) محاسبه شده است.

جدول (۱۴): محاسبه گردشگری خارجی در استان خوزستان بر اساس رگرسیون

سال	تخمین گردشگری خارجی بر اساس رگرسیون
۱۳۸۵	۱۷۶۱۷
۱۳۸۶	۱۸۹۸۴
۱۳۸۷	۲۳۰۶۵
۱۳۸۸	۲۴۴۵۲
۱۳۸۹	۲۵۸۱۹
۱۳۹۰	۲۷۱۸۶
۱۳۹۱	۲۸۵۵۳
۱۳۹۲	۲۹۹۲۰
۱۳۹۳	۳۱۲۸۷
۱۳۹۴	۳۲۶۵۴
۱۳۹۵	۳۴۰۲۱
۱۳۹۶	۳۶۳۸۸
۱۳۹۷	۳۶۷۵۵
۱۳۹۸	۳۸۱۲۲
۱۳۹۹	۳۹۴۸۹
۱۴۰۰	۴۰۸۵۶
جمع	۴۸۵۱۶۸

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

شکل (۴): برآورد حجم گردشگر داخلی استان خوزستان از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ بر اساس تحلیل رگرسیونی

مأخذ: (تحلیل نگارندگان)

۴. بحث و نتیجه گیری

۴-۱. فرضیه اول: به نظر می‌رسد که روند جذب گردشگر داخلی استان خوزستان در افق

زمانی (۱۳۸۷-۱۴۰۰) سیر صعودی داشته باشد.

با توجه به جدول شماره (۶)، بر پایه نرخ رشدی که بازار، طی دو دهه اخیر تجربه نموده است، پیش بینی می‌شود که در افق زمانی سال (۱۴۰۰)، ۱۱۶۳۱۱۹۵ نفر گردشگر داخلی از استان خوزستان بازدید نمایند. و حجم کل بازدید کننده داخلی طی این دوره زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۸)، پیش بینی می‌شود که نزدیک به ۳۵۱۰۰۹۲۰ بازدید کننده باشد. اما این رقم به هیچ وجه قابل اعتماد نیست و از روش مدل رگرسیون برای پیش بینی حجم گردشگر داخلی استفاده شده است. دلیل استفاده از این روش به علت واقع گرا بودن این روش نسبت به روش‌های مشابه است. بنابراین بر اساس این مدل که نتایج آن در جدول شماره (۹) آمده است، حجم گردشگر داخلی استان خوزستان از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ به ترتیب: ۸۴۵۷۳۲، ۹۳۲۰۴۷، ۱۰۱۸۸۵۷، ۱۱۰۵۶۶۷، ۱۱۹۲۴۷۷، ۱۲۷۹۲۸۷، ۱۳۶۶۰۹۷، ۱۴۵۲۹۰۷، ۱۵۳۹۷۱۷، ۱۶۲۶۵۲۷، ۱۷۱۳۳۳۷، ۱۸۰۰۱۴۷، ۱۸۸۶۹۵۷، ۱۹۷۳۷۶۷، ۲۰۶۰۵۷۷ و ۲۱۴۷۳۸۷ نفر گردشگر خواهد بود و به این ترتیب مشاهده می‌شود که از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۰، حجم گردشگر داخلی استان خوزستان سیر صعودی داشته، بنابراین فرض اول این پژوهش مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد که روند جذب گردشگر داخلی استان خوزستان در افق زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷) سیر صعودی داشته باشد، تأیید می‌شود.

۴-۲. فرضیه دوم: به نظر می‌رسد که روند جذب گردشگر خارجی استان خوزستان در افق

زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷) سیر صعودی داشته باشد.

با توجه به جدول شماره (۱۱)، بر پایه نرخ رشدی که بازار طی دو دهه اخیر تجربه نموده است، پیش بینی می‌شود که در افق زمانی سال (۱۴۰۰)، ۶۱۴۴۰ نفر گردشگر خارجی از استان خوزستان بازدید نمایند. و حجم کل بازدید کننده داخلی طی این دوره زمانی (۱۵ سال)، پیش بینی می‌شود که نزدیک به ۶۹۹۱۸۳ بازدید کننده باشد. اما این رقم به هیچ وجه، قابل اعتماد نیست و از روش مدل رگرسیون برای پیش بینی حجم گردشگر خارجی استفاده شده است. دلیل استفاده از این روش به علت واقع گرا بودن این روش، نسبت به روش‌های مشابه است. بنابراین بر اساس این مدل که نتایج آن در جدول شماره ۱۴ آمده است، حجم گردشگر خارجی استان خوزستان از سال ۱۳۸۵ تا ۱۴۰۰ به ترتیب: ۱۷۶۱۷، ۱۸۹۸۴، ۲۳۰۶۵، ۲۴۴۵۲، ۲۵۸۱۹، ۲۷۱۸۶، ۲۸۵۵۳، ۲۹۹۲۰، ۳۱۲۸۷، ۳۲۶۵۴، ۳۴۰۲۱، ۳۶۳۸۸، ۳۶۷۵۵، ۳۸۱۲۲، ۳۹۴۸۹ و ۴۰۸۵۶ نفر گردشگر خواهد بود. و به این ترتیب مشاهده می‌شود که از سال ۱۳۸۷ تا ۱۴۰۰، حجم گردشگر خارجی استان خوزستان سیر صعودی داشته است. بنابراین فرض دوم این پژوهش مبنی بر اینکه به نظر می‌رسد که روند جذب گردشگر خارجی استان خوزستان در افق زمانی (۱۴۰۰-۱۳۸۷) سیر صعودی داشته باشد، تأیید می‌شود.

برآورد و تخمین حجم تقاضای آتی به شناسایی چگونگی به تعادل رساندن فرآیند عرضه در طول تحقق برنامه یاری می‌رساند و برنامه‌ریزی توسعه به ویژه توسعه فیزیکی را منطبق بر واقعیت و به دور از سلايق فردی و درک فراستی کارشناسان رقم می‌زند. تخمین تقاضای آتی، برنامه‌ریزی را از اتکا به پیش‌فرض‌ها در پیش‌بینی آینده که عامل اصلی ناکامی در تحقق برنامه‌ریزی‌های توسعه است، رها کرده

تکنیک‌های علمی - عملیاتی که نزدیک‌ترین حالت را به وضعیت آینده نشان می‌دهند، جایگزین فرض‌های ذهنی برنامه‌ریزان می‌نماید. امروزه در موضوعات مختلف، پیش‌بینی به عنوان یکی از مهم‌ترین شاخه‌های علمی مطرح شده است. و روز به روز توسعه و پیشرفت می‌نماید. مدیران و دست‌اندرکاران بخش‌های مختلف اقتصادی و بازرگانی، به دلیل وجود انبوه متغیرهای تأثیرگذار ترجیح می‌دهند مکانیزمی را در اختیار داشته باشند که بتوانند آن‌ها را در امور تصمیم‌گیری‌شان یاری و مشاوره دهند. به همین دلیل سعی در روی آوردن به روش‌هایی در پیش‌بینی دارند که به واسطه آن‌ها تخمین‌هایشان به واقعیت نزدیک و خطایشان بسیار کم باشد. پیش‌بینی‌کننده جهت پیش‌بینی وقایعی که در آینده رخ می‌دهد، باید به اطلاعات به دست آمده در مورد وقایعی که در گذشته رخ داده است، اتکا کند. به این معنا که پیش‌بینی‌کننده، باید به تجزیه و تحلیل داده‌ها و اطلاعات گذشته، پرداخته و پیش‌بینی خود را بر اساس نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل فوق بنا کند. پیش‌بینی‌کننده به طریق زیر اطلاعات گذشته را مورد استفاده قرار می‌دهد: ابتدا به تجزیه و تحلیل اطلاعات گذشته می‌پردازد تا الگویی به دست دهد، که قابل تعمیم به آینده باشد. این روش پایه در اغلب روش‌های پیش‌بینی مورد استفاده قرار می‌گیرد و بر این فرض بنا شده که الگوی به دست آمده تا آینده نیز ادامه خواهد داشت. از هیچ روش پیش‌بینی انتظار نمی‌رود که نتیجه مطلوبی به دست دهد مگر آنکه طبق فرض فوق عمل نموده باشد. اگر الگوی اطلاعاتی اتخاذ شده در آینده به قوت خود باقی نماند، روش به کار گرفته شده احتمالاً نتایج نادرستی را به دست خواهد داد. پیش‌بینی‌کننده باید هنگام روبه‌رو شدن با چنین تغییری در الگو آن را پیش‌بینی نموده و تغییرات لازم را در سیستم پیش‌بینی ایجاد نماید. با وقوع حادثه ۱۱ سپتامبر و سپس حمله آمریکا به افغانستان، وضعیت پروازهای بین‌المللی و همچنین منطقه خاورمیانه از نظر گردشگران ناامن شده و حجم ورودی در مقیاس منطقه‌ای کاهش نشان داده است. بایستی در نظر داشت که مطلوبیت بازارهای خارجی در مصرف کالاها و خدمات لوکس است و برای پایدار نمودن روند رشد و دستیابی به این تعداد از گردشگران در سایر بخش‌های برنامه‌ریزی نیز بایستی به نیازها و خواسته‌های گردشگران خارجی، توجه عمیقی داشته و تمامی فرآیند توسعه و برنامه‌ریزی و عملیات جاری در بخش گردشگری، با رویکردی مشتری‌مدار، ساماندهی شده و از پرداختن به اقدامات سلیقه‌ای در این زمینه‌ها پرهیز شود.

منابع و مأخذ:

۱. استانداری خوزستان، معاونت برنامه ریزی. ۱۳۸۸. گزارش تحلیلی پیرامون شاخص‌های توسعه انسانی در استان خوزستان، انتشارات معاونت برنامه ریزی، چاپ دهم، تابستان ۱۳۸۸.
۲. بهبودیان، ج.، عباسی، ن. ۱۳۸۸. آمار رگرسیون. انتشارات دانشگاه پیام نور.
۳. پیروز، پوریا، ۱۳۷۳، مقدمه ای بر جهانگردی، مجله اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۴۵ و ۴۶.
۴. حبیبی، ف.، عباسی نژاد، ع. ۱۳۸۲. تصریح و آورد تابع تقاضای گردشگری ایران با استفاده از داده های سری زمانی مقطعی. مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۷۰، پاییز ۸۴.
۵. رجایی، سعیده، ۱۳۷۷، توسعه صنعت جهانگردی به مثابه توسعه اشتغال، مجله گردشگری، شماره دوم.
۶. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خوزستان. ۱۳۹۲.
۷. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور. ۱۳۸۴. طرح ملی توسعه گردشگری کشور. زیر نظر دفتر نظارت بر پروژه های گردشگری سازمان جهانگردی و ایران گردی.
۸. صباغ کرمانی، م.، امیریان، س. ۱۳۷۹. بررسی اثرات اقتصادی توریسم در جمهوری اسلامی ایران (با استفاده از تحلیل داده - ستانده). پژوهشنامه‌ی بازرگانی، شماره ۱۶، پاییز ۷۹.
۹. صدر خوانساری، ح. ۱۳۸۱. جهانگرد کیست. کتاب سرای تندیس. چاپ اول.
۱۰. طیبی، ک.، بابکی، ر.، جباری، ا. ۱۳۸۶. بررسی رابطه‌ی توسعه‌ی گردشگری و رشد اقتصادی در ایران طی سال‌های ۱۳۳۸ تا ۱۳۸۳. مجله پژوهشنامه علوم اجتماعی و اقتصادی، سال هفتم، شماره ۲۶، پاییز ۸۶.
۱۱. غازی، ا. ۱۳۸۱. نگرش تحلیلی بر مدل تکامل فضایی در برنامه ریزی. مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات دانشگاه اصفهان، ۲۲: ۴۱-۵۴.
۱۲. فرزانه، پ. ۱۳۸۰. گزارشی از اثرات اقتصادی و جهانگردی برگرفته از نشریات سازمان جهانی جهانگردی. دفتر بازاریابی واحد بین‌الملل سازمان ایران گردی و جهانگردی.
۱۳. فرشاد فر، ع. ۱۳۸۵. اصول و روش‌های پیشرفته آماری (تجزیه رگرسیون). انتشارات دانشگاه رازی کرمانشاه.
۱۴. فرهودی، ر. شورجه، م. ۱۳۸۹. برآورد اثر تغییرات فصلی بر درآمد گردشگری معبد آناهیتا با تحلیل رگرسیونی. مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷، بهار ۸۹.
۱۵. لطفی، صدیقه، ۱۳۸۴، نگرش سیستمی لازمه‌ی پایداری گردشگری در مازندران، مجموعه مقالات اولین همایش سراسری نقش صنعت گردشگری در توسعه استان مازندران، تهران: انتشارات رسانش.
۱۶. معصومی، م. ۱۳۸۷. سابقه برنامه ریزی گردشگری در ایران. چاپ اول. تهران: انتشارات سمیرا.
۱۷. نیرومند، ح. ۱۳۸۷. تحلیل رگرسیون خطی: ابزاری برای تحقیق. انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.

18. Avdimiotis, S., Bonarou, C., Dermetzopoulo, A., Karamanidis, I., Homas, M. 2009. Global Swot Analysis, A Report Produced For Toureg Project. Deliverable D.2.1, p. 6-7.

19. Balaguer, J., Cantavella-Jorda, M. 2002. Tourism as a longrun economic growth factor: The Spanish case. *Applied Economics*, No.34, p. 877–884.
20. Barre, P., Christie Mill, R. 2005. *Intagrated Tourism Planning For Sustainable Development*. Elsevier Ltd, All Rights Reserved, pp: 41.
21. Briedenhann, J., Eugenia, W. 2004. Tourism Routes as a tool for the Economic Development of Rural Areas-vibrant Hope or Impossible Dream?. *Tourism Management*, Vol 25.
22. Eugenio-m, S., Wallerstein, M. 2004. Decisionmaking Making with applications for environmental management. *Environ Management* 6: 493-504.
23. Gilmore, A. 2008. *Small-Scale Tourism Development In Communist Cuba. A Thesis Presented To The University Of Waterloo In Fulfillment Of The Thesis Requirement For The Degree Of Master Of Environmental Studies In Geography, Tourism Policy And Planning*, pp: 111.
24. Goeldner, c., MCIntosh, R., Ritchie, j.R.B. 2013. *To tourism principles, practices and philosophies*. New York, NY: john wiley and sons.
25. Holjeva, I. 2003. *A Vision of Tourism and the Hotel Industry in the 21 Century*, *Hospitality managemwnt*. Vol 22.
26. Redfoot, D. 1984. *touristic authenticity touristic anyst and modern reality quantitative sociology*.
27. Toh, R.S., Khan, H., Koh, A.J. 2001. A travel balance approach for examining 1-tourism area life cycles: The Case of Singapore. *Journal of travel Research*, No.39, p. 426-432.
28. W.T.O. 1997. *Year Book of Tourism Statistics*, WTO, Madrid - stynes, Daniel.
29. Sand, O., Halloren, C .2004. *Tourism planning*, Michigan state university Extention Bulletin. A:\Tourism planning.Htm.pp1-15.
30. Williams, S. 2009. *Tourism Geography A New Synthesis*, Published May 18th 2009 by Routledge, pp: 310.
31. WTO.1995. *Adapted form world tourism organization, Concepts, Definition, and classifications for tourism statistics*.
32. WTTC. 2013. *travel and tourism – prpgress & priorities*.